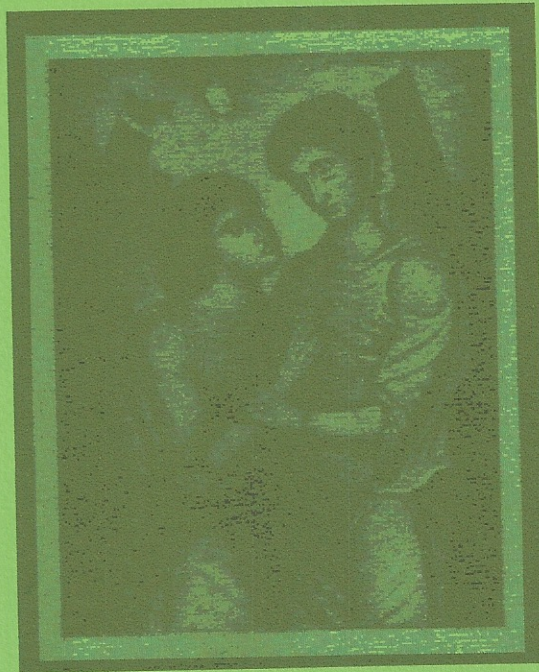

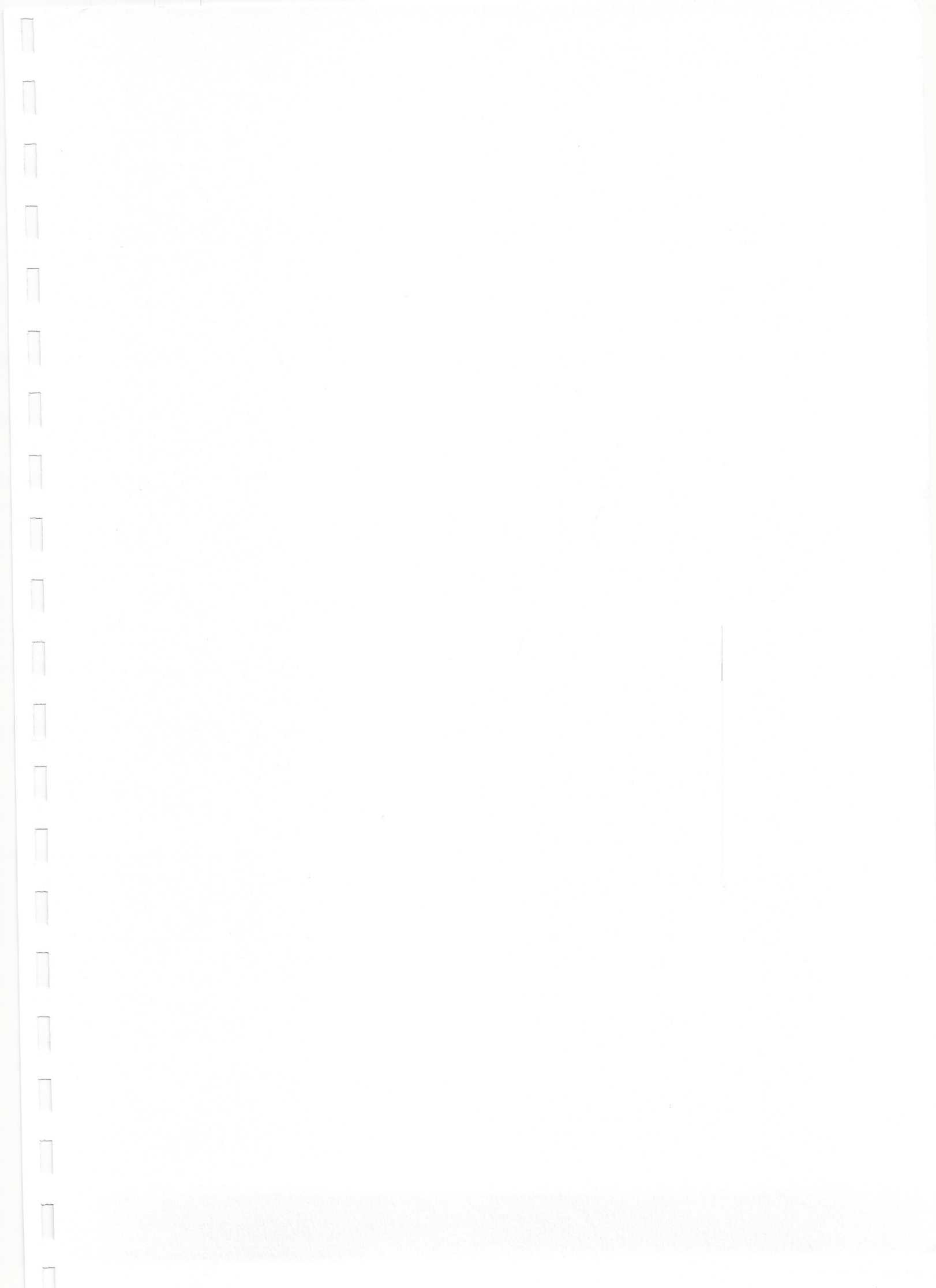
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΙΜΑΝΣΕΩΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ : ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗ
ΜΑΘΗΜΑ : ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΓΑΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ

Άνδρας, γυναίκα και ισότητα

ΣΤΟΝ ΙΕΡΟ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟ

ΛΕΧΑΙΟ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ 2003
Σκλιάς Γεώργιος

Άνδρας, γυναίκα και ισότητα
ΣΤΟΝ ΙΕΡΟ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΙΜΑΝΣΕΩΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ : ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗ
ΜΑΘΗΜΑ : ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΓΑΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ

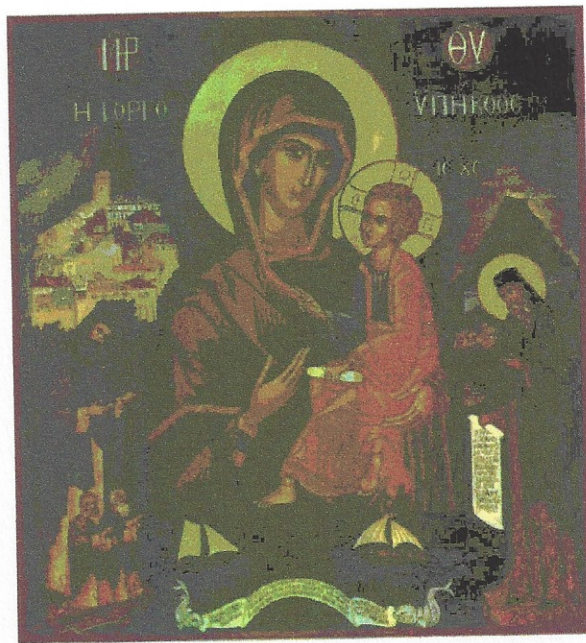
Άνδρας, γυναίκα και ισότητα

ΣΤΟΝ ΙΕΡΟ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟ

ΛΕΧΑΙΟ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ 2003

*Η εργασία αυτή αφιερώνεται με ευγνωμοσύνη και σεβασμό στην Παναγία την
Γοργοπήκοο, η οποία επισκιάζει τη φοίτησή μου στο Μεταπτυχιακό .*

Παναγία η Γοργοπήκοος

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Γράφοντας αυτή την εργασία, θα ευχόμουν να είχα περισσότερο χρόνο στη διάθεσή μου ώστε να ευσκύνω με μεγαλύτερη αφοσίωση στο μεγάλο αυτό θέμα της ισότητας των δυο φύλων. Όμως, όπως αναφέρει και μια Αγία Γυναίκα της Εκκλησίας μας " , οι άνθρωποι δεν μπορούν να κάνουν μεγάλα έργα, μπορούν όμως να κάνουν μικρά έργα με μεγάλη αγάπη. Έτσι λοιπόν αποφάσισα χωρίς να έχω την πολυτέλεια του άφθονου χρόνου να προχωρήσω στη συγγραφή της εργασίας αυτής με έντονο τον πόθο να μάθω κάτι περισσότερο μέσα από τη μελέτη και την καταγραφή της πείρας και της διδασκαλίας των Πατέρων και συγκεκριμένα του Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου.

Στη σύγχρονη εποχή χρησιμοποιείται πολύ ο όρος ισότητα. Ισότητα μεταξύ των λαών, ισότητα μεταξύ των τάξεων ενός λαού, ισότητα των δυο φύλων, ανδρικός και γυναικός. Σίγουρα η ανάπτυξη διαλόγου και αντιπαράθεσης γύρω από την ισότητα δείχνει ότι αυτό που πιστευόταν μέχρι σήμερα και στοιχειοθετούσε την ισότητα αμφισβητείται. Θα σταθούμε γύρω από την ισότητα των δυο φύλων και με αυτή την εργασία θα προσπαθήσουμε να καταγράψουμε τα όσα ο μεγάλος θεολόγος της Εκκλησίας μας άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος μας έδωσε σαν παρακαταθήκη μέσα από τους λόγους του και τα συγγράμματά του. Η εργασία αυτή ερευνά και καταγράφει τα κείμενα του Ιερού Χρυσοστόμου που αναφέρονται στην ισότητα των δύο φύλων, προβαίνει στην κριτική κατάταξή τους καθώς και στην ανάλυση και το σχολιασμό τους. Επίσης αναφέρεται και σε άλλες πηγές, οι οποίες τεκμηριώνουν τις απόψεις και τις θέσεις του Ιερού Χρυσοστόμου.

Πιστεύουμε ότι η ενασχόληση με τη διδασκαλία μεγάλων Πατέρων της Εκκλησίας μας για οποιοδήποτε θέμα τόσο της καθημερινής μας ζωής όσο και της πνευματικής μας ζωής, οι οποίες δεν διαχωρίζονται, αλλά απλά αποτελούν διαφορετικές όψεις του ίδιου νομίσματος, είναι και ωφέλιμη και αναγκαία. Οι Πατέρες αυτοί ερμήνευσαν το Ευαγγέλιο και έδωσαν στους ανθρώπους της εποχής τους τα

σημάδια εκείνα τα οποία επρέπε να ακολουθήσουν ώστε να οδηγηθούν σταθερά και αποφασιστικά στην Βασιλεία του θεού .

Παρά τη μεγάλη χρονική απόσταση που μας χωρίζει από την περίοδο της επίγειας διαδρομής τους , παραμένουν διαχρονικοί και ανεξάντλητες πηγές θείων ναμάτων , που μας προφυλάσσουν από κάθε παρεκτροπή και παραδρομή προσωπική ή κοινωνική .

Γενικότερα η ορθόδοξη Εκκλησία μέσω της παραδόσεως της , της διδασκαλίας έχει πολλά να υποδείξει για τις σχέσεις των δυο φύλων .

Από τη θεολογία των φύλων αναδεικνύεται μια ποιμαντική των φύλων που χαρακτηρίζεται από σεβασμό στην ιδιαιτερότητα κάθε ανθρώπου ως αντεξουσίου όντος και εικόνας θεού.¹

¹ ΓΕΝΟΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΦΥΛΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΓΕΓΟΝΟΣ , Α. Σταυρόπουλου και συνεργατών μεταπτυχιακών φοιτητών

*Χριστός
Egg tempera, water gilding.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	1
Ο Ιερός Χρυσόστομος και η εποχή του	4
Η Ένα δημιουργείται από την πλευρά του Αδάμ	7
Στη γυναίκα ο άνδρας να αποδίδει την οφειλόμενη τιμή καθώς και η γυναίκα στον άνδρα	9
Μην αποστερείτε ο ένας του άλλου εκτός αν αυτό γίνεται με κοινή συμφωνία	12
Μοιράζονται οι σύζυγοι	14
Εξουσιαστής ο άνδρας	16
Ισότητοι αλλά διαφορετικοί	19
Άνδρας , γυναίκα και προίκα	23
Επιστολές προς Ολυμπιάδα	25
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	27

Ο Ιερός Χρυσόστομος και η εποχή του

Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος γεννήθηκε στην Αντιόχεια το 347 μ.Χ. Πατέρας του ήταν ο στρατηγός Σεκούνδος και μητέρα του η Ανθούσα. Γρήγορα έμεινε ορφανός από πατέρα, και η μητέρα του τον ανέθρεψε και τον μόρφωσε κατά τον καλύτερο χριστιανικό τρόπο. Ήταν ευφυέστατο μυαλό και σπούδασε πολλές επιστήμες στην Αντιόχεια και στην Αθήνα. Όταν αποπεράτωσε τις σπουδές του, αποσύρθηκε στην έρημο, όπου ασκήτευε προσευχόμενος και μελετώντας τις Γραφές.

Στην Αντιόχεια χειροτονήθηκε διάκονος και έπειτα πρεσβύτερος. Στις 15 Δεκεμβρίου του 397 μ.Χ., βασιλιάς και κλήρος του έκαναν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. Υπήρξε αδυσώπητος ελεγκτής κάθε παρανομίας και κακίας και δεινός ερμηνευτής της Αγίας Γραφής, όπως φαίνεται από τα πολλά συγγράμματά του. Η αυτοκράτειρα Ευδοξία, επειδή την ήλεγχε για τις παράνομες κινήσεις της, κατάφερε να τον εξορίσει τρεις φορές. Πέθανε στην Κουκουσό της Αρμενίας ενώ ήταν εξόριστος το 407 μ.Χ. Η μνήμη του τιμάται την 13η Νοεμβρίου.

Υπήρξε ένας από τους μεγαλύτερους ερμηνευτές και θεολόγους της Εκκλησίας μας. Η εμβέλεια της προσωπικότητάς του καθώς και η επίδραση των λόγων του στις ψυχές των ανθρώπων φαίνεται και από το επώνυμο Χρυσόστομος που του αποδόθηκε.

Θεληματικός και ευρύτατης παιδείας άνδρας, υπήρξε ταλαντούχος και πληθωρικός ρήτορας, που έδωσε ρωμαλεότητα στον αττικό λόγο χάρην της οικοδομής των πιστών. Υπήρξε όμως και ασκητής-αναχωρητής υψηλών μέτρων που διακόνησε την Εκκλησία ως ποιμένας και διδάσκαλος. Και έζησε στη συριακή πρωτεύουσα του ελληνορωμαϊκού κόσμου, στη χοάνη των ισχυρών ερμηνευτικοθεολογικών και κοινωνικοφυλετικών αντιθέσεων, κατόρθωσε να υπερβεί τις ακρότητες όλων, να ορθοδοξήσει και να γίνει ο κατεξοχήν οικουμενικός διδάσκαλος, τη φήμη του οποίου κανείς ποτέ δεν εσκίασε².

Η προσφορά του, τόσο στον Χριστιανισμό όσο και στον Ελληνισμό υπήρξε τεράστια. Συνέθεσε αυτά τα δύο μεγάλα μεγέθη και παρέδωσε τη σύνθεση αυτή προς ωφέλεια και οικοδομή του πιστού ποιμνίου του.

² ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, ΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΘΕΝΙΑ ΣΤΟΝ ΙΕΡΟ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟ Εκδόσεις ΑΡΜΟΣ, Αθήνα 1996.

Ο Ιερός Χρυσόστομος ασχολήθηκε επιμελώς με τα προβλήματα της καθημερινής ζωής των πιστών και ανέλυσε τόσες πλευρές και πτυχές της όσες κανένας άλλος Πατέρας της Εκκλησίας δεν έχει αναλύσει.

Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος

Η ισότητα των δύο φύλων ήταν και στην εποχή του ένα θέμα που απασχολούσε και προβλημάτιζε ιδιαίτερα τον Χρυσόστομο. Οι συνέπειες της εσφαλμένης θεώρησης της ισότητας των δύο φύλων δημιουργούσαν ιδιαίτερα προβλήματα, τα οποία εντεινόνταν από την έκλυση των ηθών που επικρατούσε τότε στην Αντιόχεια. Ο Άγιος αισθάνθηκε ιδιαίτερη την ευθύνη και ορμώνοντας από βαθιά αγάπη για το ποιμνίο του αγωνίζεται για την πνευματική τακτοποίηση όλης της πόλης, της γενέτειράς του Αντιόχειας, καθώς και όλων όσων στο μέλλον θα γίνονταν κοινωνοί των λόγων του.

Η αλλαγή της κοινωνίας και η κατά Χριστόν οικοδόμησή της προϋποθέτει τη σωστή θεώρηση των πραγμάτων, τη γνώση της αληθινής υπόστασής τους και του ορθού προορισμού τους. Οι κατά Χριστόν θέσεις για την ισότητα των δύο φύλων προϋποθέτουν την ορθή θεώρηση της οντότητας των δύο φύλων, τη θεσμοθέτηση και οριοθέτηση των σχέσεων και των ρόλων τους, την καυτηρίαση των ακροτήτων και της παραχαράξεως της ορθής διδασκαλίας. Η ορθή διδασκαλία του Ιερού Χρυσοστόμου θεμελιώνεται όχι μόνο στη θεολογική του κατάρτιση αλλά κυρίως στην αγιότητά του και στην κατά Χριστόν μόρφωσή του. Δεν ομιλεί ο ίδιος αλλά το πνεύμα του θεού που ενοικεί μέσα του³.

Θέτει τον άνδρα στη σωστή του θέση ερχόμενος σε αντίθεση με τις επικρατούσες αντιλήψεις της εποχής του που τον θεωρούσαν υπέρτερο της γυναίκας. Ζητάει από τη γυναίκα πολλά, κατακεραυνώνει το εκπορνευτικό της έργο, αλλά συγχρόνως την ανυψώνει στην πραγματική της θέση, την αντιμετωπίζει με αγάπη και τρυφερότητα όσο κανείς άλλος σύγχρονός του συγγραφέας.

³ Βλ. Θ.Ν. Ζήση, Τέχνη Παρθενίας, σελ. 110.

Η δημιουργία του ανθρώπου , Αδάμ και Εύα , το πρώτο ζεύγος ανθρώπων .

(Μωσαϊκό 12^ο αιώνα , Παλέρμο Σικελίας)

Η Εύα δημιουργείται από την πλευρά του Αδάμ

Η καθαυτή δημιουργία αναφέρεται μόνο στον Αδάμ, ο οποίος δημιουργείται από τα χέρια του θεού και από την πλευρά του οποίου, ενόσω κοιμόταν, κατασκευάστηκε η Εύα

«του Ἀδάμ καθεύδοντος, γυνή κατεσκευάζετο»⁴

Για τη δημιουργία της Εύας, παρατηρεί ο Ιερός Χρυσόστομος, ο Μωυσής δε χρησιμοποιεί το ρήμα "έπλασε" αλλά το ρήμα "ωκοδόμησεν". Αυτό δε γίνεται τυχαία αλλά διότι η πλάση-δημιουργία του ανθρώπου είχε ήδη γίνει στο πρόσωπο του Αδάμ, από την ουσία του οποίου κατασκευάζεται η Εύα για να μη θεωρηθεί ότι είναι διαφορετικής ουσίας ον. Έτσι η γυναίκα που δημιουργείται είναι της "αυτής", της ίδιας ουσίας με τον άνδρα, είναι ισάξιά του, "άξιον αυτού" και σε τίποτα δεν υπολείπεται από αυτόν. Έχει όλες τις ιδιότητές του και το σημαντικότερο έχει την ίδια θέση απέναντι στο δημιουργό της, ισότιμη με αυτήν του άνδρα. Η ερμηνεία της διηγήσεως θα πρέπει να γίνεται όχι με κριτήρια νοοκρατικά και ανθρώπινα, αλλά προσβλέποντας στην ανθρώπινη ασθένεια και στην αδυναμία κατανοήσεως και ταυτόχρονα αναζητώντας μια ερμηνευτική βάση πέρα από τη λογική. Προτείνει ο Άγιος να μην μείνουμε μόνο στις λέξεις και στον τύπο αλλά "θεοπρεπώς" να κατανοήσουμε αυτά που γράφονται στο βιβλίο της γενέσεως.

«Το μέλλον δημιουργείσθαι ζῶον (ὄν, ἡ Εὐα) τοῦτο ἐστὶ περὶ οὗ ἔλεγε· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθόν κατ' αὐτόν, ὅμοιον αὐτῷ φησί, τῆς αὐτῆς αὐτῷ οὐσίας, ἄξιον αὐτοῦ, μηδὲν αὐτοῦ λειπόμενον.....
Μὴ ἀνθρωπίνως δέχου τὰ λεγόμενα (=στὴν Γένεση) ἀλλὰ τὴν παχύτητα τῶν λέξεων τῇ ἀσθενείᾳ λογίζου τῇ ἀνθρωπίνῃ.....Μὴ τοῖς ῥήμασιν οὖν μόνοις ἐναπομείνωμεν, ἀλλὰ θεοπρεπῶς ἅπαντα νοῶμεν ὡς ἐπὶ θεοῦ.....Οὐκέτι γὰρ εἶπε (γὰρ τὴν Εὐα) ἔπλασεν ἀλλ' ὠκοδόμησεν· ἐπειδὴ ἐκ τοῦ ἤδη πλασθέντος το

⁴ Εγκώμιον εις Μάξιμον 3 : PG 51, 229

μέρος έλαβε και, ως αν ειποι τις, τό λειπον έχαρίσατο
...και τέλειον και όλόκληρον και άπαρτισμένον
κατασκευάσαι, τό δυνάμενον και προσδιαλέγεσθαι και τή
τήσ ούσίας κοινωνία πολλήν αύτω (τῷ Αδάμ) τήν παραμυθίαν
είσφέρεινέδειτο ό πλασθείς άνθρωπος (ό Αδάμ) τινός
του προσδιαλεγόμενου και δυναμένου τή κοινωνία τής ούσίας
πολλήν αύτω παρέχειν παραμυθίαν, διά τουτοτέλειον και
απηρτισμένον αυτό είργάσατο, κατά πάντα τῷ άνθρωπῳ (Αδάμ)
όμοιον».⁵

Με την κατασκευή της Έύας ο Θεός χάρισε στον Αδάμ κάτι που του έλειπε ώστε να γίνει τέλειος και ολοκληρωμένος. Του έδωσε αυτό, δηλαδή την Έύα, που είχε τη δυνατότητα να συνδιαλέγεται μαζί του, να επικοινωνεί μαζί του άρα πρόκειται για ένα άλλο μέλος "ισότιμο" και όχι υποδεέστερο. Η νέα αυτή ύπαρξη έχει και το σκοπό να παράσχει στον Αδάμ "παραμυθία", παρηγορία, διότι ο Θεός προβλέπει την πτώση και την ανάγκη που θα δημιουργηθεί για παρηγοριά από τον ένα στον άλλο.

Ο Αδάμ κατά τη δημιουργία της Έύας τίθεται σε ύπτωση ώστε να μη συμμετέχει καθόλου στη δημιουργία.⁶ Η Έύα δημιουργείται από την πλευρά του Αδάμ για να τονιστεί η ισότητα των δύο φύλων. Αν κατασκευαζόταν από την κεφαλή του θα εθεωρείτο ως σημάδι ανωτερότητας της γυναίκας από τον άνδρα ενώ δημιουργία από τα πόδια θα αποτελούσε ένδειξη κατωτερότητας. Ούτε από μπροστά φτιάχνεται για να μην προηγείται, ούτε από πίσω για να μην έπεται από αυτόν. Άνδρας και γυναίκα στέκονται ο ένας πλάι στον άλλο, ισότιμοι, ενωμένοι για συμπόρευση και αλληλοβοήθεια στον κοινό αγώνα τους.

⁵ Γεν., Ομιλ. ΙΕ' 1-3 : PG 53, 120-122.

⁶ ΣΤΑΥΡΟΣ ΦΩΤΙΟΥ, ΑΝΔΡΑΣ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΑ : Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ, ΕΚΛΟΣΕΙΣ ΑΚΡΙΤΑΣ

Στη γυναίκα ο άνδρας να αποδίδει την οφειλόμενη τιμή καθώς και η γυναίκα στον άνδρα

Ο ιερός Χρυσόστομος εκθέτοντας ή σχολιάζοντας σε αυτή την Θ Ομιλία του απόψεις του Αποστόλου Παύλου , χρησιμοποιεί τον όρο "οφειλομένη τιμή" αντί του "οφειλομένη εύνοια". Η τιμή αναφέρεται άμεσα στο χώρο της ηθικής και όχι σε γενικότερα πνευματικά καθήκοντα και υποχρεώσεις μεταξύ των συζύγων. Το κεντρικό σημείο είναι η χρήση του σώματος. Τόσο ο άνδρας όσο και η γυναίκα δεν εξουσιάζουν το σώμα τους αλλά κύριος του σώματός τους είναι , του ανδρός η γυναίκα και της γυναίκας κύριος και εξουσιαστής ο άνδρας. Βλέπουμε εδώ ότι δεν γίνεται καμιά διάκριση ανάμεσα στον άνδρα και τη γυναίκα , αλλά οτιδήποτε ισχύει για τον άνδρα οπωσδήποτε και χωρίς διαφορές ισχύει και για τη γυναίκα. Και ποια είναι η οφειλομένη τιμή που πρέπει και ο άνδρας και η γυναίκα να αποδίδουν στον άλλο , αναρωτιέται ο Ιερός Χρυσόστομος ; Τονίζει ότι ονόμασε το καθήκον αυτό "οφειλή" για να δείξει , ότι κανένας δεν είναι κύριος του εαυτού του αλλά ο ένας είναι δούλος του άλλου.

«Τῆ γυναικί ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην τιμὴν ἀποδίδτω ὁμοίως καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί. Τί δέ ἐστιν ἡ φειλομένη τιμή; Ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει , ἀλλὰ καὶ δούλη καὶ δέσποινα ἐστὶ τοῦ ἀνδρός. Κἂν ἀποστῆς τῆς δουλείας τῆς προσηκούσης , προσέκρουσας τῷ θεῷ· εἰ δέ ἀποστῆναι βούλει , ὅταν ὁ ἀνὴρ ἐπιτρέπει κἂν πρὸς βραχὺ τοῦτο γίνηται. Διὰ γάρ τοῦτο καὶ ὀφειλὴν τό πρᾶγμα ἐκάλεσεν , ἵνα δείξῃ μηδὲνα κύριον ὄντα ἑαυτοῦ , ἀλλ' ἀλλήλων δούλους. Ὅταν οὖν ἴδῃς πόρνην πειρῶσαν σου , εἰπέ· Οὐκ ἐστὶν ἐμόν τό σῶμα τό ἐμόν ἀλλά τῆς γυναικός. Ταῦτα καὶ ἡ γυνὴ λεγέτω πρὸς τοὺς βουλομένους αὐτῆς διορύξαι τὴν σωφροσύνην· Οὐκ ἐστὶν ἐμόν τό σῶμα τό ἐμόν ἀλλά τοῦ ἀνδρός. Εἰ δέ σώματος οὐκ ἐξουσιάζει ὁ ἀνὴρ ἢ ἡ γυνή , πολλῶ μᾶλλον χρημάτων . Ἀκούσατε ὅσοι ἄνδρες ἔχετε , καὶ ὅσοι γυναῖκας. Εἰ γάρ σῶμα ἔχειν ἴδιον οὐ χρή , πολλῶ μᾶλλον χρήματα».⁷

⁷ Ιωάννου Χρυσοστόμου , Ομιλία 1θ

Η Αγία Αικατερίνη

Κάνει την παραίνεση στον άνδρα ότι όταν δέχεται τον πειρασμό από πόρνη θα πρέπει να σκεφτεί ότι το σώμα του δεν του ανήκει, αλλά ανήκει στη γυναίκα του. Το ίδιο πρέπει να πράξει και η γυναίκα όταν γίνεται προσπάθεια να καταλυθεί η σωφροσύνη της. Βλέπουμε εδώ να γίνεται μια πρόσκληση για αλληλοσεβασμό μεταξύ των συζύγων, για αμοιβαία αγάπη για ισότητα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις.⁸ Αυτή η ερμηνεία με βάση την ισοτιμία ανάμεσα στον άνδρα και τη γυναίκα συνεχίζεται και παρακάτω. Εφόσον ισοτιμία παρατηρείται στα ουσιώδη πολύ περισσότερο θα πρέπει να υπάρχει και στα επουσιώδη.

Ο Ιερός Χρυσόστομος όμως εκτός από την ισοτιμία, ανδρός και γυναικός τονίζει και τη διαφορετικότητά τους. Τονίζει ότι ο ίδιος ο Θεός σε πολλά σημεία στην Παλαιά και Καινή Διαθήκη, απευθυνόμενος προς τη γυναίκα, δίνει προβάδισμα στον άνδρα λέγοντας: "Η επιθυμία σου να κατευθύνεται προς τον άνδρα σου και αυτός θα σε εξουσιάζει". Ο Απόστολος Παύλος όμως διαφοροποιεί αυτή την εντολή και γράφει "οι άνδρες να αγαπάτε τις γυναίκες σας και η γυναίκα να σέβεται τον άνδρα της. Στο χωρίο αυτό φαίνεται όπως παρατηρεί ο Ιερός Χρυσόστομος, ότι κανείς δεν είναι ανώτερος του άλλου αλλά ότι μία είναι η εξουσία. Και για ποιο λόγο είναι μία η εξουσία; Διότι πρόκειται περί σωφροσύνης και όχι για κάτι άλλο. Στα άλλα ο άνδρας "πλεονεκτεί" σε πολλά και κυρίως σε εξωτερικά κοινωνικά πράγματα. Ο άνδρας είναι αυτός που ασχολείται με τα εξωτερικά ενώ η γυναίκα περισσότερο με τα εσωτερικά του σπιτιού. Αυτό όμως δεν δημιουργεί καμία πλεονεξία ή κανένα προτέρημα του ενός έναντι του άλλου. Είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστική η φράση του Ιερού Χρυσοστόμου "Πολλή η ισοτιμία και ουδεμία πλεονεξία".

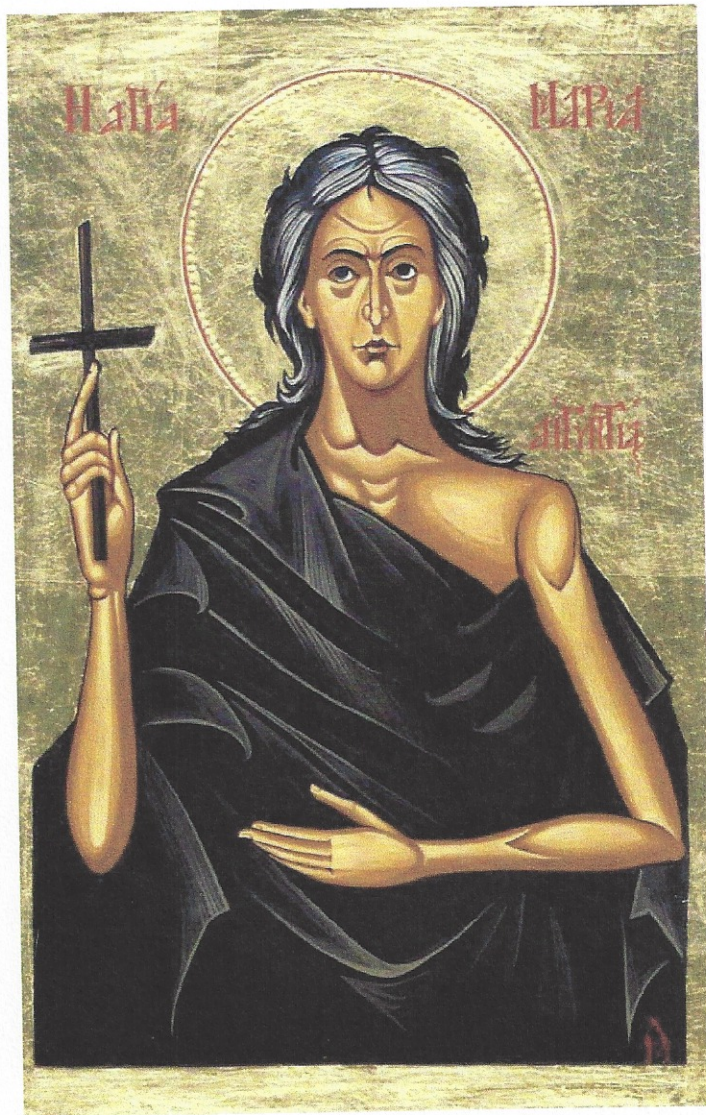
Η θέση αυτή του Αγίου για την ισότητα των δύο φύλων, του άνδρα και της γυναίκας μέσα στο γάμο, εξυψώνει τόσο το γάμο όσο και το ανθρώπινο πρόσωπο. Όπως τονίστηκε και προηγουμένως οι θέσεις αυτές είναι για την εποχή τους πολύ διαφοροποιημένες από τις επικρατούσες ιδέες για τη σχέση ανδρός και γυναικός. Ο

⁸ Γεωργίου Πατρίωνου, ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΟΜΟΣ

Ιερός Χρυσόστομος όμως τολμά να διατυπώσει την αλήθεια και το μήνυμά του Ευαγγελίου.

Η ισότητα αυτή που αναφέρεται τόσο στα κείμενα του Αγίου όσο και αλλού δεν είναι μια ισότητα νομική, κοινωνική, οικονομική όπως αυτή μωπικά διεκδικείται από το σύγχρονο φεμινισμό. Πρόκειται για ισότητα καταρχήν οντολογική και κατόπιν πνευματική και σωματική. Οι θέσεις αυτές για την ισότητα των φύλων είναι θεμελιώδεις για πολλά άλλα αλλά για την ισορροπία και πρόοδο του γάμου. Αν πιστεύω ότι είμαι ισότιμος με το σύντροφό μου και όχι ανώτερος αλλιώς του/την αντιμετωπίζω και αλλιώς του/της συμπεριφέρομαι. Γνωρίζοντας ότι ο σύντροφός μου είναι όμοιος με εμένα, παρόλες τις διαφοροποιήσεις, με κοινό στόχο την πνευματική ολοκλήρωση και προκοπή, ταπεινώνομαι και αποφεύγονται στο γάμο οι γνωστοί αγώνες επικράτησης με όλες τις σοβαρές συνέπειες για την οικογένεια.

Η Οσία Μαρία η Αιγυπτία

Μην αποστερείτε ο ένας τον άλλον εκτός αν αυτό γίνεται με κοινή συμφωνία

Η ισοτιμία αυτή μεταξύ ανδρός και γυναίκας καταδεικνύεται και από την συμφωνία η οποία πρέπει να υπάρχει για την αποχή από τις συζυγικές σχέσεις . Η αποχή αυτή για να είναι "νόμιμη" και κατά θεόν θα πρέπει να συμφωνείται και να γίνεται αποδεκτή από κοινού και από τους δύο συζύγους . Βλέπουμε εδώ ότι υπάρχει ισοτιμη συμμετοχή στην απόφαση και συναποφασίζουν και οι δυο και όχι ο ένας αποφασίζει και ο άλλος υπομένει ή αναγκάζεται από κάποιο νόμο ή διάταξη να συμφωνήσει . Και ο Ιερός Χρυσόστομος αναρρωτιέται τι να σημαίνει αυτό , δηλαδή η από κοινού απόφαση . Ούτε η γυναίκα να αποστερεί τον άνδρα ούτε ο άνδρας τη γυναίκα του χωρίς τη θέλησή της . Διότι από μια τέτοια μορφή εγκράτειας γεννιούνται πολλά κακά , πορνείες , μοιχείες , ανατροπές οίκων και πολλά άλλα κακά . Ο Ιερός Χρυσόστομος σε μια στιγμή ποιμαντικής ευθύνης προσπαθεί να διορθώσει ορισμένες ακραίες τάσεις , ασκητικές και "μοιχαϊστικές" που ήθελαν να επιβάλλουν ένα τρόπο έγγαμης ζωής ξένο προς τη χριστιανική διδασκαλία και ανθρωπολογία .

*Μή αποστερείται ἀλλήλους , εἰ μή τι ἂν ἐκ συμφώνου .
Τί δὴ τοῦτο ἐστὶ ; Μὴ ἐγκρατευέσθω , φησὶν , ἡ γυνή ,
τοῦ ἀνδρός ἄκοντος , μήτε ὁ ἀνὴρ , τῆς γυναικός μὴ
βουλομένης . Τί δὴ ποτε ; "Ὅτι μεγάλα ἐκ τῆς ἐγκρατείας
ταύτης τίκεται κακά· καὶ γὰρ μοιχεῖαι καὶ πορνεῖαι καὶ
οἰκειῶν ἀνατροπαὶ πολλάκις ἐντεῦθεν ἐγένοντο . Εἰ γὰρ
ἔχοντες τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας , πορνεύουσι , πολλῶ μᾶλλον,
ἂν αὐτοὺς τῆς παραμυθίας ταύτης ἀποστερήσης· Καὶ καλῶς
εἶπε , Μὴ ἀποστερεῖτε , ἀποστέρησιν ἐνταῦθα καὶ ὀφειλὴν
ἀνωτέρω εἰπὼν , ἵνα δείξῃ τῆς δεσποτείας τὴν ἐπίτασιν .
Τὸ γὰρ ἄκοντος θάτερου ἐγκρατεῦσθαι θᾶτερον ἀποστερεῖν
ἐστὶν· τὸ δὲ ἐκόντος , οὐκέτι . Οὐδέ γάρ , εἰ πείσας με λάβοις τι
τῶν ἐμῶν , ἀποστερεῖσθαί φημι· Ὁ γὰρ ἄκοντος καὶ βιαζομένου
λαβῶν , ἀποστερεῖ· ὅπερ ποιῶσιν πολλάι γυναῖκες , μείζονα τῆς
δικαιοσύνης ἁμαρτίαν ἐργαζόμεναι , καὶ τῆς ἀσελγείας τοῦ
ἀνδρός ὑπεύθυνοι γινόμεναι ταύτη , καὶ διασπῶσαι πάντα»⁹*

⁹ Ιωάννου Χρυσοστόμου , Ομιλία 10'

Η Μητέρα του Θεού από την Παλαιστίνη

Η ακούσια αυτή αποστέρηση του άλλου συζύγου από την παραμυθία και παρηγορία της συζυγικής ενώσεως καθιστά πιο ευάλλωτο τον ή την σύζυγο από τις προσβολές του πονηρού. Αν η πείρα έχει δείξει πως πολλοί έγγαμοι, παρόλο που έχουν τη δική τους γυναίκα ή άνδρα, πορνεύουν τι πρόκειται να συμβεί αν στερηθούν χωρίς συνειδητή απόφαση τη χαρά και την ηδονή της ενώσεως. Απορρίπτει επομένως ο Ιερός Χρυσόστομος τις ακραίες αυτές ευσεβιστικές τάσεις, τις ξένες προς το πνεύμα της χριστιανικής διδασκαλίας.

Μοιράζονται οι σύζυγοι

Οι σύζυγοι , άνδρας και γυναίκα , είναι ελλειμματικοί και η ελλειμματικότητα αυτή δεν περιορίζεται μόνο στο εμφανές της σωματικής διάπλασης αλλά επεκτείνεται και στην πνευματική προσπάθεια του καθενός. Οι σύζυγοι χρειάζονται ο ένας τη βοήθεια του άλλου για την πρόοδο στην αρετή και την αντιμετώπιση των καθημερινών πειρασμών.

«Μερίζονται (οι σύζυγοι) τόν πόνον , ίνα μερίσωνται
καί τόν στέφανον . Κοινά τά τοῦ γάμου , Ἔστω
κοινά καί τά τῆς ἀρετῆς . Βοηθόν σε ἔλαβον .
Γενοῦ μοι βοηθός καί ἐν ταῖς ὑψηλοτέροις
πράγμασιν» .¹⁰

Ἡ αντιμετώπιση είναι ισότιμη και για τον άνδρα και για τη γυναίκα. Και ο άνδρας έχει ανάγκη τη βοήθεια της γυναίκας αλλά και η γυναίκα τη βοήθεια του άνδρα. Ἄν κάποιος από τους δυο ήταν ανώτερος ή υπέρτερος στην αρετή, θα συμβούλευε ο Ιερός Χρυσόστομος , αυτός να κατευθύνει και ο άλλος να υπακούει, δεν συμβαίνει όμως κάτι τέτοιο. Αναφέρει χαρακτηριστικά ότι πρέπει να μοιράζονται οι σύζυγοι τον πόνο για να μοιραστούν και το στεφάνι της δόξης. Είναι δηλαδή ισότιμοι τόσο στον πόνο , στον αγώνα της αρετής όσο και στην απονομή της τιμής, κανείς δεν υπερτερεί ούτε στο ένα ούτε στο άλλο. Κοινά είναι τα πράγματα του γάμου κανείς δεν έχει την αποκλειστικότητα και την ανωτερότητα έναντι του άλλου. Γιατί έχουμε κάτι κοινό , συνήθως με κάποιον που αντιμετωπίζεται ισότιμα με εμάς, που συμμετέχει δηλαδή από κοινού με ίσα δικαιώματα σε αυτή την κοινωνία.

«Μή κατηγορεῖν τοῦ γάμου , μηδέ νομίζειν ἐμπόδισμα εἶναι
καί κώλυμα τῆς εἰς ἀρετήν φερούσης ὁδοῦ τό γυναῖκα
ἔχειν καί παῖδας τρέφειν Ἰδοῦ καί ἐνταῦθα ἀήρ ἦν
καί γυνή καί ἐργαστηρίων προειστήκεσαν καί τέχνην
μετεχειρίζοντο καί τῶν ἐν μοναστηρίοις ζώντων ἀκριβεστέραν
ἐπεδείξαντο πολλῶ τήν φιλοσοφίαν (πνευματικότητα)» .¹¹

Στο παραπάνω κείμενο βλέπουμε ότι ο Ιερός Χρυσόστομος παρατηρεί ότι ο γάμος δεν αποτελεί εμπόδιο για πρόοδο στην αρετή ούτε για τον άνδρα ούτε για τη γυναίκα. Ἄντί και άνδρες και γυναίκες παρόλο που ήσαν απασχολημένοι στα εργαστήρια και στις τέχνες επέδειξαν πρόοδο στην πνευματική ζωή. Διαπιστώνουμε εδώ την ισότητα στην

¹⁰ Εἰς ΜΗ ψαλμόν 5 : PG 55, 506

¹¹ Εἰς το Ἀσπάσασθε Πρισκίλλαν ...” 3 : PG 51, 190

Ἡ Ἀγία Φωτεινή

πνευματική κατάρτιση του άνδρα και της γυναίκας. Και πάλι δεν διαχωρίζονται ανάλογα με το φύλο τους αλλά έχουμε ισότιμη αντιμετώπιση.

Εξουσιαστής ο άνδρας

Ο Ιερός Χρυσόστομος δεν αποφεύγει να αναφερθεί και να ερμηνεύσει κείμενα τα οποία φαίνεται να δείχνουν τον άνδρα εξουσιαστή και γενικότερα να αναδεικνύουν μια ανισότητα ανάμεσα στον άνδρα και τη γυναίκα .

«πρός τόν άνδρα σου ή άποστροφή σου και αυτός σου κυριεύσει». ¹²

Ερμηνεύει τα χωρία αυτά από μια διαφορετική οπτική γωνία με ένα πνεύμα πιο θεολογικό , πιο ποιμαντικό και πιο πνευματικό . Σημειώνει ότι στη βιβλική διήγηση δεν υπάρχει καμιά αναφορά για υποταγή της γυναίκας και ότι όταν δημιουργήθηκε η γυναίκα ήταν απολύτως ισότιμη με τον άνδρα . Ούτε στον άνδρα δόθηκε η εντολή της κυριαρχίας αλλά ούτε και η Έβα άκουσε ότι πρέπει να υποτάσσεται .

«...διά ται τοῦτο , γενομένη μέν (ή Έβα) εὐθέως οὐχ ὑπετάγη · ...ούτε αὐτή ἤκουσέ τι παρά τοῦ θεοῦ τοιοῦτον , οὔτε ὁ ἀνήρ εἶπέ τι πρὸς αὐτήν τοιοῦτον...
Ἵστε δέ κακῶς ἐχρήσατο τῇ ἐξουσίᾳ καί ἡ γενομένη βοηθός ἐπίβουλος εὐρέθη καί πάντα ἀπώλεσε ,
τότε ἀκούει δικαίως , λοιπόν " πρὸς τόν άνδρα σου ἡ άποστροφή σου » ¹³

Ἐτσι ἡ διατάραξη της ισότητας αποδίδεται στην πτώση των πρωτοπλάστων και γίνεται μετά τη μεταβολή της Έβας από βοηθό του Αδάμ σε εχθρό , αφού του προτρέπει στην αμαρτία και την απομάκρυνση από το Θεό . Κάνοντας λοιπόν κακή χρήση της εξουσίας που της δόθηκε από το Θεό της αφαιρούνται τα πάντα και της δίνεται η εντολή της υποταγής .

«Ἵηθε ταίνιν πρὸς τήν γυναίκα ἡ άπάτη παρά τήν άρχήν ἡκολούθησε τῇ άπάτη ἡ ὑποταγήμή τῇ φύσει τήν δουλείαν , αλλά τῇ άμαρτία ἐπεσθαι»¹⁴

Ἡ Έβα απατήθηκε , παραπληρήθηκε και ως εκ τούτου δημιουργείται η ανάγκη ενός αρχηγού ενός καθοδηγητού . Τα κείμενα αυτά λοιπόν και οτιδήποτε σχετικό κατανοούνται μέσα στο πλαίσιο του σωτηριώδους σχεδίου του θεού για τη σωτηρία του ανθρώπου , του άνδρα και της γυναίκας . Ἡ υποταγή της γυναίκας είναι ανάλογη με την υποταγή και υπακοή της Εκκλησίας προς το Χριστό .

¹² Γένεση 3 ,16

¹³ Εἰς Α΄ Κορ., Ομιλ. ΚΣΤ 2 : PG 61 ,215

¹⁴ Εἰς Γένεσιν , Λόγος Ε΄ 1 PG 54 ,600

ανθρώπου, του άνδρα και της γυναίκας. Η υποταγή της γυναίκας είναι ανάλογη με την υποταγή και υπακοή της Εκκλησίας προς το Χριστό.

Ο γάμος στην Κανά

«Μή ταίνυν εἰς πάντα ἔλκε τό παράδειγμα τοῦ ἀνδρός καί τῆς γυναικός Παρ' ἡμῖν μέ γάρ εἰκότως ὑποτέτακται τῷ ἀνδρὶ ἢ γυνήδιά τήν ἀπάτην τήν παρά τήν ἀρχήν συμβᾶσαν Ἄλλ' ἐπί τοῦ θεοῦ καί τῆς ἀκηράτου οὐσίας ἐκείνης οὐδέν τοιοῦτον ἐστίν ὑποπεῦσαι»¹⁵

Βέβαια δεν υπάρχει απόλυτη αντιστοιχία Χριστοῦ –Εκκλησίας, Πατέρα –Υιού, ἀνδρα-γυναίκα αφού ο Χριστός δεν αμάρτησε όπως ἔπραξε ο Ἀδάμ.

Ένα άλλο χωρίο το οποίο ερμηνεύεται από τον Ιερό Χρυσόστομο είναι και αυτό που αναφέρεται στο φόβο που πρέπει να έχει η γυναίκα έναντι του ἀνδρα .

«Ἡ δέ γυνή ἵνα φοβεῖται τόν ἀνδρα»¹⁶

Απειθυνόμενος στον ἀνδρα υπογραμμίζει ὅτι πρέπει να απαιτεῖ φόβο ο οποίος αρμόζει σε ελεύθερο πρόσωπο και ὄχι σε δούλη. Ο φόβος αυτός δεν είναι φόβος ἀπό δουλική υποταγή . Διότι το σώμα της γυναίκας ανήκει στον ἀνδρα και αν την βλέπει σαν δούλη τότε είναι σαν να ατιμάζει το ἴδιο του το σώμα . Σε τι ὁμως συνίσταται αυτός ο φόβος; Συνίσταται στο να μην αντιλέγει η γυναίκα στον ἀνδρα της , να μην ευσυντάσσεται , να μην θέλει να έχει τα πρωτεῖα μέσα στο σπίτι .¹⁷

«Πῶς δέ ἐστίν ὁ φόβος; Ὡστε μή ἀντιλέγειν , ὥστε μή ἐπανάστασθαι ὥστε μή τῶν πρωτείων ἐρᾶν ἄρκεῖ μέχρι τούτων ἐστᾶναι τόν φόβον»¹⁸

Ο Ἅγιος Νεκτᾶριος ερμηνεύει το συγκεκριμένο χωρίο σε ομιλία του που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Ἀνάπλασις ¹⁹ . Εκεί οροθετεῖ το φόβο του χωρίου ως σεβασμό που πρέπει να αποδίδει η γυναίκα στον ἀνδρα . Διαχωρίζει το φόβο σε φυσικό και ἠθικό. Ο μεν φόβος ο εκδηλούμενος ως δέος ἢ δειλία ἢ τρόμος , δύναται να ονομασθεῖ φυσικός, ο δε φόβος ο εκδηλούμενος ως ταραχή και ανησυχία, ως και ο φόβος ο εκδηλούμενος ως αγάπη και ευλάβεια δύναται να κληθεῖ ἠθικός.²⁰

¹⁵ Εἰς Α' Κοριν. Ομιλ. ΚΣΤ ' 2 PG 61 ,215

¹⁶ Εφεσίους 5, 22 ,24,33

¹⁷ Αλεξάνδρου Σταυρόπουλου ,Ποιμαντική Γάμου και Οικογενείας προ των πυλῶν του 21^{ου} αἰῶνα

¹⁸ Ιωάννου Χρυσοστόμου , Ομιλία Κ ,

¹⁹ Το λαμπρό αυτό κείμενο κατόπιν υποδείξεως της επιστημονικής συνεργάτιδος του Τομέα Χριστιανικής Λατρείας , Αγωγῆς και Διαπομπάνσεως του τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας δ. Βαρβάρας Γιαννακοπούλου αναδημοσιεύεται στον Εφημέριο της 1^{ης} Φεβρουαρίου 1988 σ.42-43

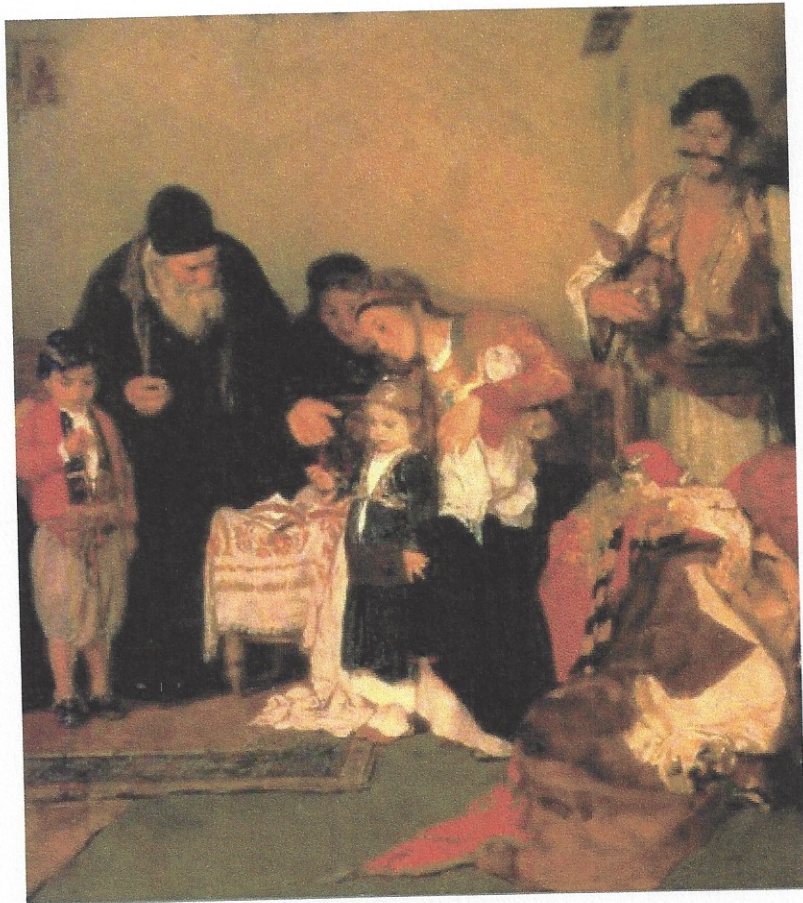
²⁰ Αλεξάνδρου Σταυρόπουλου ,Ποιμαντική Γάμου και Οικογενείας προ των πυλῶν του 21^{ου} αἰῶνα

Δεν πρόκειται λοιπόν για κάποιο παράλογο και υπερβολικό φόβο αλλά ένα σεβασμό που τακτοποιεί τις σχέσεις των συζύγων και προφυλάσσει από παρεκτροπές .

«.....συναίσθημα ταυτίζεται τῇ ἀγάπῃ εὐλάειαν ἐπὶ τῇ ψυχῇ ἐμποιῶν ἵνα μὴ διὰ τὴν τῆς ἀγάπης παρρησίαν εἰς καταφρόνησιν τοῦ ἀνδρός ἔλθῃ».²¹

²¹ Ομιλία Αγίου Νεκταρίου , Περιοδικό Ανάπλασις

Τα αρραβωνιάσματα , 1875
Νικόλαος Γύζης

Ισότιμοι αλλά διαφορετικοί

Όπως είδαμε προηγουμένως σε διάφορα χωρία τονίζεται η προεδρία του άνδρα έναντι της γυναίκας με απώτερο σκοπό να εξυπηρετηθεί η σωτηρία. Αυτή η ανισότητα όμως δεν ισχύει στα πνευματικά πράγματα.

«.....οὐ γάρ ἐν ἀνδράσι τὰ τῶν χαρισμάτων εἰσθήκει μόνον , ἀλλά καί εἰς τό γυναικεῖον διέβαινε φύλον . Οὐ γάρ ὡσπερ ἐν ταῖς βιοτικαῖς χρείαις διήρηται τὰ γένη -καί ἄλλα μὲν ἀνδρῶν , ἄλλα δέ γυναικῶν τὰ ἐπιτηδεύματα- οὕτω δὴ καί ἐπί τῶν πνευματικῶν ἀλλ' ἴσο οἱ ἀγῶνες καί κοινοί οἱ στέφανοι . Καί τοῦτο ἐν τῇ Παλαιᾷ καί ἐν τῇ Καινῇ ἴδοι τις ἄν καί παρά πάντα τόν βίον συμβαῖνον»²²

Τα πνευματικά χαρίσματα δεν ανήκουν μόνο στον άνδρα αλλά απευθύνονται και στο γυναικείο φύλλο .Αε συμβαίνει ό,τι και στα πράγματα του καθημερινού βίου όπου άλλα ανήκουν στον άνδρα και άλλα στη γυναίκα . Στα πνευματικά θέματα και στους αγώνες και στο στεφάνωμα της νίκης άνδρας και γυναίκα είναι ισότιμοι . Αυτό μπορεί να το διαπιστώσει κανείς και στην Καινή και στην Παλαιά Διαθήκη .

«Επειδή γάρ τόν βίον τόν ἡμέτερον δύο ταῦτα συγκροτεῖν εἴωθε , τὰ πολιτικά καί ἰδιωτικά πράγματα , διελών ἀμφότερα ταῦτα ὁ θεός , ταύτη(στήν γυναίκα) μὲν τήν τῆς οἰκίας προστασίαν ἀπένευμε , τοῖς δέ ἀνδράσι τὰ τῆς πόλεως ἅπαντα πράγματα , τὰ τε ἐπί τῆς ἀγοράς , δικαστήρια βουλευτήρια , στρατηγίας , τὰ ἄλλα πάντα . Οὐ δύναται ἀκοντίσαι δόρυ , οὐδέ ἀφεῖναι βέλος ἢ γυνή · ἀλλ' ἠλακάρην δύναται λαβεῖν καί ἰστόν ὑφᾶναι καί τὰ ἄλλα πάντα τὰ κατά τήν οἰκίαν διαθεῖναι καλῶς . Οὐ δύναται γνώμην εἰσηγήσασθαι ἐν οἰκίᾳ καί πολλάκις ἄπερ συνείδεν ὁ ἀνὴρ τῶν κατά τήν οἰκίαν βέλτιον αὐτῇ συνείδεν . Οὐ δύναται τὰ δημόσια διαθεῖναι καλῶς ἀλλά δύναται παιδιά διαθρέψαι καλῶς , τό κεφάλαιον τῶν κτημάτων . Δύναται θεραπαινίδων κακουργίας συνιδεῖν καί σωφροσύνης ἐπιμεληθῆναι τῶν διακονουμένων , τήν ἄλλην ἅπασαν τῷ συνοικοῦντι παρέχειν ἄδειαν καί πάσης αὐτόν τοιαύτης ἀπαλλάξαι φροντίδος ἐν οἴκοις , ταμείων Καί γάρ καί τοῦτο τῆς τοῦ θεοῦ φιλοτιμίας καί σοφίας ἔργον , τόν ἐν τοῖς μείζοσι χρήσιμον , ἐν τοῖς ἐλλάττοσι καταδεέστερον καί ἄχρηστον εἶναι , ἵνα ἀναγκαία γένηται τῆς γυναικός ἢ χρεία . Εἰ γάρ ἐν ἀμφοτέροις ἐποίησε τόν ἄνδρα ἐπιτήδειον εἶναι , εὐκαταφρόνητον ἄν τό τῶν γυναικῶν ἐγένετο γένος . Πάλιν εἰ τό μείζον καί χρησιμότερον ἐπέτρεψε τῇ γυναικί ,

²² Εἰς Ησαΐαν Η'2 PG 56 ,92

πολλῆς ἂν ἐνέπλησε τὰς γυναῖκας τῆς ἀπονοίας».²³

Ο Ἱερός Χρυσόστομος διακρίνει τις υποθέσεις τῆς καθημερινῆς ζωῆς, τὰ πράγματα τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς, σε πολιτικά καὶ ἰδιωτικά. Τὰ μὲν πολιτικά πράγματα τὰ ἀναλαμβάνει ὁ ἄνδρας, τὰ δὲ ἰδιωτικά τοῦ σπιτιοῦ ἡ γυναῖκα. Στὴ γυναῖκα ὁ Θεὸς καθόρισε τὴν προστασία τοῦ σπιτιοῦ, ἐνῶ γιὰ τὸν ἄνδρα καθόρισε νὰ ἀσχολεῖται καὶ νὰ διεκπεραιώνει θέματα δικαστικά, στρατιωτικά καὶ γενικά ὅσα διαδραματίζονται ἐκτὸς τῆς οἰκίας. Ἰδίῳ δὲν μπορεῖ ἡ γυναῖκα νὰ πετάξει δόρυ, οὔτε νὰ τοξεύσει βέλος ἀλλὰ μπορεῖ ὅμως νὰ υφάνει στὸν ἀργαλιό καὶ γενικά νὰ τακτοποιήσει τὰ τοῦ οἴκου.

Δεν μπορεῖ νὰ ἔχει γνώμη στὴ βουλή μπορεῖ ὅμως νὰ ἔχει γνώμη στὸ σπιτί. Ἴσως δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει ἀποψη γιὰ τὰ δημόσια ἐφοσον δὲν ἀσχολεῖται μὲ αὐτὰ ὅμως μπορεῖ νὰ ἀνθρέψει τὰ παιδιὰ τῆς.

Αὐτὴ ἡ διαφορτικότητα καὶ ἡ διάκριση τῶν καθηκόντων πηγάζει ἀπὸ τὴ φιλοτιμία τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ σωτηριώδες σχέδιο τοῦ Θεοῦ. Ἐκάλε τὸν ἄνδρα ἰκανότερο στὰ πολιτικά καὶ υποδεέστερο στὰ ἰδιωτικά γιὰ νὰ ἔχει τὴν ἀνάγκη τῆς γυναίκας καὶ νὰ μὴν τὴν καταφρονεῖ. Τὴ δὲ γυναῖκα ἀπέτρεψε ἀπὸ τὰ δημόσια γὰ νὰ μὴν υπερηφανεύεται.

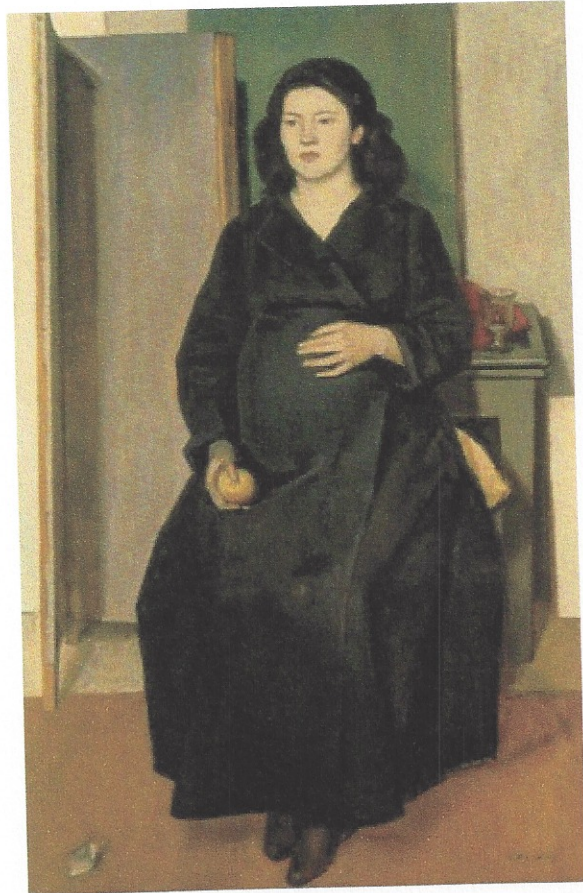
«Διὰ τοῦτο οὔτε ἀμφοτέρα (τὰ πολιτικά καὶ τὰ ἰδιωτικά) ἐνὶ ἔδωκεν ἵνα μὴ τὸ ἕτερον ἐλαττωθεῖ γένος καὶ περιττόν εἶναι δοκῆ. Οὔτε ἐξίσης ἀμφοτέρα ἐκατέρω διένειμεν, ἵνα μὴ πάλιν ἐκ τῆς ἰσοτιμίας μάχη τις γένηται καὶ φιλονεικία, τῆς αὐτῆς προεδρίας ταῖς ἀνδράσι φιλονεικουσῶν ἀξιοῦσθαι τῶν γυναικῶν· ἀλλ' ὁμοῦ καὶ τῆς εἰρήνης προνοῶν καὶ τὴν πρέπουσαν ἐκάστω τάξιν διατηρῶν Ταῦτ' οὖν ἅπαντες εἰδότες ἐν μόνον ζητῶμεν, ψυχῆς ἀρετὴν καὶ εὐγένειαν τρόπων ἵνα εἰρήνης ἀπολαύωμεν ἵνα ἐντρυφῶμεν ἐν ὁμονοίᾳ καὶ ἀγάπῃ διηνεκεῖ».²⁴

Αὐτὴ ἡ διάκριση τῶν καθηκόντων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν στοχεύει κατὰ τὸν Ἱερό Χρυσόστομο στὸ νὰ μὴν δημιουργεῖται ἀντιδικία καὶ φιλονικία μεταξὺ τους. Γιατὶ ἐν καὶ οἱ δύο ἀσχολοῦνταν καὶ μὲ τις πολιτικὲς καὶ τις ἰδιωτικὲς υποθέσεις θὰ ἀντιμάχονταν, ἔτσι ὅλα ἐγίναν γιὰ νὰ ὑπάρχει εἰρήνη καὶ ὁμόνοια μεταξὺ τους γιατί ἓνας εἶναι ὁ σκοπὸς νὰ ἐπιδιώκουμε τὴν ἀρετὴ τῆς ψυχῆς καὶ τὴν πνευματικὴ ὁλοκλήρωση.

²³ Εγκώμιον εἰς Μάξιμον 4 : PG 51, 230-231

²⁴ Εγκώμιον εἰς Μάξιμον 4 : PG 51, 231

Αυτή η διάκριση των καθηκόντων ανδρών και γυναικών στοχεύει κατά τον Ιερό Χρυσόστομο στο να μην δημιουργείται αντιδικία και φιλονικία μεταξύ τους. Γιατί αν και οι δυο ασχολούνται και με τις πολιτικές και τις ιδιωτικές υποθέσεις θα αντιμάχονται, έτσι όλα έγιναν για να υπάρχει ειρήνη και ομόνοια μεταξύ τους γιατί ένας είναι ο σκοπός να επιδιώκουμε την αρετή της ψυχής και την πνευματική ολοκλήρωση.

Έγκυος γυναίκα ,1948
Γιάννης Μόραλης

Ο Ιερός Χρυσόστομος, γνωρίζοντας το ανθρώπινο πρόσωπο και την ανθρώπινη ψυχή, περιγράφει την ψυχική κατάσταση του άνδρα και της γυναίκας, στοιχειοθετώντας τη διαφορετικότητά τους και αντιμετωπίζει με ρεαλισμό τα θέματα της καθημερινής ζωής

Καί πῶς ἠγάπησεν ὁ Χριστός ; εἶπέ μοι. Ὅτι παρέδωκεν εαυτόν...
"Ὅστε κἄν ἀποθανεῖν ὑπέρ τῶν γυναικῶν δέη, μή παραίτησι."²⁵

Προτρέπει τους άνδρες ακόμα και να πεθάνουν για τις γυναίκες τους. Και αυτό να το κάνουν όχι από συνασθηματισμό αλλά κατά το παράδειγμα του Κυρίου που θυσιάστηκε για την Εκκλησία του. Μια άλλη αρετή που πρέπει να κοσμεῖ τον σύζυγο είναι η ανεκτικότητα. Και αν ακόμα μύριες φορές αμαρτήσει σε σένα η γυναίκα λέει στον άνδρα συγχώρησέ την καθώς και ο Χριστός συγχώρεσε την Εκκλησία.

Κἄν μύρια ἀμάρτη ἢ συνοικοῦσα εἰς σέ ἀμαρτήματα,
πάντα ἄφες καί συγχώρησον....Καθώς καί ὁ Χριστός
τήν Ἐκκλησίαν.²⁶

Σε πολλά άλλα σημεία της ΙΘ' ομιλίας του ο Ιερός Χρυσόστομος υπογραμμίζει την ισότητα ανδρός και γυναικός κάνοντας διάφορες συστάσεις στις οποίες δεν παραλείπει να αναφέρεται τόσο στον άνδρα όσο και στη γυναίκα.

Για πολλά θέματα ηθικοδουγματικά και κοινωνικά ο Ιερός Χρυσόστομος προτίμησε όχι να γράφει πραγματείες αλλά να τα ερμηνεύσει μέσα από βιβλικά κείμενα²⁷. Έτσι και για την ισότητα των δυο φύλων δεν έχει γράψει κάποια συγκεκριμένη πραγματεία. Βρίσκουμε όμως τις απόψεις του σε πλήθος διάσπαρτα ερμηνευτικά κειμενά του. Είναι ο πρώτος εκκλησιαστικός συγγραφέας που εισάγει τον όρο "ισότητα" και που τον ερμηνεύει με θεολογικούς όρους. Χρησιμοποιεί όρους που αναφέρονται στη Αγία Τριάδα για να περιγράψει τη σχέση ανδρός και γυναικός. Όση βεβαιότητα υπάρχει για το ομοούσιο των προσώπων της Αγίας Τριάδας άλλη τόση υπάρχει και για το ομοούσιο ανδρός και γυναικός. Η αναλογική χρήση των όρων είναι μεγάλης σημασίας. Αν σκεφτούμε ότι το "ομοούσιο" της Αγίας Τριάδας είναι θέμα πίστεως και σωτηρίας, και το ομοούσιο του άνδρα και της γυναίκας είναι υψίστης σημασίας σηματικό ενώ η διαστρέβλωσή και παρανόησή του δημιουργεί πρόβλημα όχι μόνο στη θεώρηση του θέματος αλλά άπτεται και του θέματος της σωτηρίας.

²⁵ Εἰς Μάξιμον 2 : PG 52,227

²⁶ Εγκώμιον εἰς Μάξιμον 2 : , 228

²⁷ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, ΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΘΕΝΙΑ ΣΤΟΝ ΙΕΡΟ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΡΜΟΣ

ο πρώτος εκκλησιαστικός συγγραφέας που εισάγει τον όρο "ισότητα" και που τον ερμηνεύει με θεολογικούς όρους . Χρησιμοποιεί όρους που αναφέρονται στη Αγία Τριάδα για να περιγράψει τη σχέση ανδρός και γυναικός . Όση βεβαιότητα υπάρχει για το ομοούσιο των προσώπων της Αγίας Τριάδας άλλη τόση υπάρχει και για το ομοούσιο ανδρός και γυναικός . Η αναλογική χρήση των όρων είναι μεγάλης σημασίας . Αν σκεφτούμε ότι το "ομοούσιο " της Αγίας Τριάδας είναι θέμα πίστεως και σωτηρίας , και το ομοούσιο του άνδρα και της γυναίκας είναι υψίστης σημασίας σηματικό ενώ η διαστρέβλωση και παρανόηση του δημιουργεί πρόβλημα όχι μόνο στη θεώρηση του θέματος αλλά άπτεται και του θέματος της σωτηρίας .

Το εγχείρημα αυτό του Ιερού Χρυσοστόμου είναι τολμηρό για δυο λόγους . Πρώτον γιατί προκαλούσε τους φιλοσόφους που έτρεφαν αντιλήψεις για ανωτερότητα του άνδρα και δεύτερον γιατί προκαλούσε τους ευσεβιστικούς κύκλους της εποχής του που θεωρούσαν αδιανόητο να περιγράφουν τη σχέση ανδρός και γυναικός με δογματικούς όρους . Παρόλα αυτά ο Ιερός Χρυσόστομος απασχολείται από το γεγονός ότι οι πιστοί και γενικά οι άνθρωποι της εποχής του πρέπει να απαλλαγούν από αντιλήψεις και θέσεις που υποτιμούν τη γυναίκα γιατί αυτό δημιουργεί και πολλά κοινωνικά προβλήματα . Ήθελε τέλος να τονίσει το μέγεθος της πνευματικής ευθύνης της γυναίκας για τη σωτηρία τόσο τη δική της όσο και του περιβάλλοντός της .

Ο Άγιος Κυπριανός και η Αγία Ιουστίνα .

Άνδρας , γυναίκα και προίκα

Ο Ιερός Χρυσόστομος ασχολείται και με το θέμα του ζητήματος της προίκας την οποία απαιτούσε ο άνδρας για να νυμφευθεί τη γυναίκα. Φαίνεται ότι το θέμα αυτό ταλάνιζε και τότε την εποχή του και προσπαθούσε να θέσει τις σωστές διαστάσεις του θέματος .Με την ευασχόλησή του αυτή με το θέμα της προίκας τονίζει τη γενικότερη και κυρίως την πνευματική ισότητα μεταξύ των δύο φύλων .

«Πρῶτον μὲν ἄνδρα ζητεῖ τῆ παρθένῳ ὄντως ἄνδρα καὶ προστάτην ,ὡς σώματι μέλλων ἐπιθήσειν κεφαλὴν , ὡς οὐκ ἀνδράποδον , ἀλλὰ θυγατέρα αὐτῷ μέλλων παραδώσειν. Μὴ χρήματα ζητεῖ , μὴ γένους λαμπρότητα , μὴ πατρίδος μέγεθος , πάντα ταῦτα περιττά , ἀλλὰ ψυχῆς εὐλάβειαν , ἐπιείκειαν , τὴν ἀληθῆ σύνεσιν , τοῦ θεοῦ τὸν φόβον , εἰ βούλει μεθ' ἡδονῆς τό θυγάτριον ζῆν Πλουσιότερον γάρ ζητοῦσα , οὐ μόνον αὐτὴν οὐκ ὠφελήσεις , ἀλλὰ καὶ βλάβεις , δούλην ἀντ' ἐλευθέρας ποιοῦσα . Οὐ τοσαύτην γάρ ἀπὸ τῶν χρυσίων καρπώσεται ἡδονὴν ῥοσὴν ἀπὸ τοῦ δουλεύειν τὴν ἀηδίαν . Ἄλλὰ μὴ ζητεῖ ταῦτα , ἀλλὰ μάλιστα μὲν ὁμότιμον . Εἰ δέ μὴ δυνατόν Εἰ δέ μὴ δυνατόν , πενεστέρον μᾶλλον ἢ εὐποτώτερον , εἴ γε μὴ ἀποδόσθαι δεσπότη , ἀλλ' ἐκδοῦναι ἀνδρὶ».²⁸

Απευθύνεται στη γυναίκα και συμβουλεύει να ζητά άνδρα πραγματικό και προστάτη , λαμβάνοντας υπόψη ότι αυτός ο άνδρας θα τεθεί στην κεφαλή της παρθένου . Να μην ζητά χρήματα , δόξα , καταγωγή αλλά να επιζητεί να έχει αυτός ευλάβεια , φόβο θεού και γενικότερα ψυχικά χαρίσματα . Της προτείνει να μην είναι πλουσιότερός της γιατί το πιθανότερο είναι να την αντιμετωπίζει σαν δούλη και όχι σαν ελεύθερο πρόσωπο . Τα χρήματα δεν πρόκειται να της δώσουν την ευχαρίστηση της καλής συζυγικής ζωής . Τίως είναι καλύτερα γι αυτήν να είναι φτωχότερος ο άνδρας γιατί τότε δεν θα συμπεριφερθεί σαν δεσπότης και αφέντης .

«Καὶ γάρ πολλῶν ἤκουσα λεγόντων ὁ δεῖνα εὐπορώτερος γέγονεν ἀπὸ τοῦ γάμου , πένης ὦν ἐπειδὴ γυναίκα εὐπορον ἔλαβε , πλουτεῖ καὶ τρυφᾷ νῦν . Τί λέγεις ἄνθρωπε ; Ἄπό γυναικός κερδαίνειν ἐπιθυμεῖς καὶ οὐκ αἰσχύνῃ , οὐδὲ ἐρυθριᾷς , οὐδέ εἰς τὴν γῆν καταδύῃ τοιούτους κερδῶν ἐπιζητῶν τρόπους ;... Ταῦτα οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες , μὴ χρήματα περισκοπῶμεν , ἀλλὰ τρόπων ἐπιείκειαν καὶ σεμνότητα αἰ σωφροσύνην. Γυνὴ γάρ σῶφρων καὶ ἐπιεικῆς καὶ μετρία , κἂν πένης ᾖ , τὴν

²⁸ Εἰς Κολασσαεῖς , Ομιλία IB : PG 62 , 390

πενίαν πλούτου βέλτιον διαθεῖναι δυνήσεται . Ὡσπερ ἡ διεφθαρμένη
καί ἀκόλαστος καί φίλερις , κἄν μυρίους εὖρη θησαυρούς ἔνδον
κειμένους , ἀνέμου παντός τάχιον αὐτούς ἐκφυσῆσασα καί συμφοραῖς μυρίαίς
μετά τῆς πενίας περιβάλλει τόν ἄνδρα . Μή ταίνυν πλοῦτον ζητῶμεν
ἀλλά τήν χρησομένην καλῶς τοῖς οὔσιν».²⁹

Στη συνέχεια απευθύνεται στους ἄνδρες και καυτηριάζει την προικοθηρία που
ἀνθίζει στην κοινωνία της εποχῆς του . Ἐχει ακούσει ἀπό μερικούς ὅτι νυμφεύθηκαν
πλούσιες γυναίκες και τώρα καυχῶνται ὅτι βρίσκονται μέσα στην τρυφή και στον πλοῦτο .
Διακρίνει στο βάθος της τάσεως αὐτῆς ἔλλειψη πνευματικότητας , υποτίμηση της γυναίκας
, ἐξάρτηση ἀπό τα υλικὰ πράγματα και προπαντός σοβαρό ἐμπόδιο για την ἀγάπη μεταξὺ
των συζύγων και την ἀμοιβαία κατανόηση .³⁰

Θα πρέπει ὁ ἄνδρας που ζητά κέρδη μέσω της προίκας να κοκκινίζει και θα ἦταν
καλύτερα να τον καταπιεῖ ἡ γῆ . Θα πρέπει πρῶτα να ἐπιδιώκουμε τὴ σεμνότητα και τὴ
σωφροσύνη διότι ἡ σώφρων γυνὴ και ἀν ἀκόμη εἶναι φτωχὴ αὐτὸ δὲν θα τὴν ἐμποδίσει
να προσφέρει τὸ καλύτερο για τὴν οἰκοδόμηση του σπιτιοῦ της . Μια γυναίκα ὁμως
διεφθαρμένη και ἀκόλαστη και ἀν ἀκόμη ἔχει πολὺ πλοῦτο , πολὺ σύντομα θα
διασκορπίσει τὸν πλοῦτο αὐτὸ και πολλές συμφορές θα προκαλέσει . Νὰ μὴ ζητᾶμε τὸν
πλοῦτο καταλήγει ὁ Ἱερός Χρυσόστομος ἀλλὰ τὸ χρηστὸ ἦθος και τὴν καλὴ συμπεριφορὰ .

²⁹ Εγκώμιον εἰς Μάξιμον 4-5 : PG 51 , 230-231

³⁰ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ , ΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΘΕΝΙΑ ΣΤΟΝ Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟ

Ὁ ἀσπασμὸς τοῦ ἁγίου ἰωακείμ καὶ τῆς ἁγίας ἄννης

Επιστολές προς Ολυμπιάδα

Η Αγία Ολυμπιάδα, η διάκονος, υπήρξε μια από τους συνεργάτες του Ιερού Χρυσοστόμου στην Κωνσταντινούπολη και μάλιστα η πρώτη. Αποτελούσε το δεξί του χέρι και διακρίθηκε για την αρετή της και την προσφορά της στην Εκκλησία. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 365 μχ από ευκατάστατους γονείς. Έτυχε καλής μορφώσεως.

Η ζωή της ήταν πλήρης από νηστείες, προσευχές και ελεημοσύνες. Βοήθησε με την παρουσία της τους αρχιερείς. Μάλιστα και ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νεκτάριος εκτιμώντας τη σύνεση και την αρετή της την συμβουλευόταν και στα εκκλησιαστικά θέματα.³¹

Κατά την εξορία του Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου, η Αγία Ολυμπιάς καταλαμβάνεται από μελαγχολία λόγω του αποχωρισμού της από τον πνευματικό της πατέρα. Μεγάλη στενοχώρια της προκαλεί επίσης και η επικράτηση των κακών, η δίωξη των εργατών του αμπελώνα του Κυρίου και ο εγκλεισμός τους σε φυλακές.³² Τότε ο Ιερός Χρυσόστομος της αποστέλλει πλήθος επιστολών για να την στηρίξει, μέσα από τις οποίες εγκωμιάζει και το τεράστιο έργο της.

Επίσης ο Άγιος Γρηγόριος ο θεολόγος της αποστέλλει στο γάμο της αντί δώρου μια επιστολή η οποία αποτελεί τον καταστατικό χάρτη της χριστιανής συζύγου με την παραίνεση να τηρήσει τις συμβουλές του.

Παρατηρούμε λοιπόν την κατάργηση ενός στερεοτύπου που θέλει την γυναίκα παραγκωνισμένη και απύουσα από την εκκλησιαστική δραστηριότητα. Βλέπουμε μια γυναίκα να εμπλέκεται στην εκκλησιαστική ζωή, να προσφέρει, να απασχολεί και να συμβουλεύει εκκλησιαστικούς άνδρες του μεγέθους του Ιερού Χρυσοστόμου και του Αγίου Γρηγορίου του θεολόγου οι οποίοι συνεργάζονται με μια γυναίκα, υπογραμμίζοντας έτσι με τον καλύτερο τρόπο την ισοτιμία των δύο φύλων μπροστά στην Εκκλησία και την κατάργηση κάθε στερεοτύπου καθώς και την ανάδειξη της Εκκλησίας ως ενός χώρου δυναμικού και όχι στατικού, όπου άνδρες και γυναίκες είναι μοναδικά και ανεπανάληπτα πρόσωπα, τα οποία σε καμιά περίπτωση δεν

³¹ ΓΕΝΟΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΦΥΛΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΓΕΓΟΝΟΣ, Α. Σταυρόπουλου και συνεργατών μεταπτυχιακών φοιτητών

³² Παναγιώτου Στάμου, Παραινέσεις προς Ολυμπιάδα

υπολείπονται σε αξία μεταξύ τους. Αυτό που τους διαφοροποιεί είναι ο διαφορετικός ρόλος και προορισμός που καλούνται να διακονήσουν, καθώς και να διαχειριστούν ορθά τα διαφορετικά χαρίσματα με τα οποία είναι προικισμένοι από το Άγιο Πνεύμα.³³

³³ ΓΕΝΟΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΦΥΛΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΓΕΓΟΝΟΣ, Α. Σταυρόπουλου και συνεργατών μεταπτυχιακών φοιτητών

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κατά αλφαβητική σειρά

1.Θ.Ν. Ζήση , Τέχνη Παρθενίας

2.Β Καλογεροπούλου-Μεταλληνού ,Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΗΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΑΝΑΤΟΛΗ,

3.ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ , ΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΘΕΝΙΑ ΣΤΟΝ ΙΕΡΟ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟ Εκδόσεις ΑΡΜΟΣ , Αθήνα 1996 .

4.Γεωργίου Πατρώνου , ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ , Εκδόσεις Αρμός

5.ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ ,ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΓΑΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΠΡΟ ΤΩΝ ΠΥΛΩΝ ΤΟΥ 21^{ου} ΑΙΩΝΑ

6.ΣΤΑΥΡΟΣ ΦΩΤΙΟΥ ΑΝΔΡΑΣ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΑ : Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ , ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΚΡΙΤΑΣ

7.Η ΧΡΙΣΤΙΑΝΗ ΓΥΝΑΙΚΑ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ Ι.Μ.ΑΡΑΜΑΣ , ΑΘΗΝΑ 1997

8.ΜΑΡΚΟΥ Δ. ΣΙΩΤΟΥΗ ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΛΩΝ , ΑΘΗΝΑ 1982

9.Η ΙΣΟΤΗΤΑ μια θεολογική προσέγγιση , ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΗΝΟΣ

